

6. Єременко О.С., Круглова А.О., Журавльова А.С., Персіков М.А. Особливості забезпечення відмовостійкості в Cloud, Fog та Edge Computing системах. *Матеріали шостої Міжнародної науково-технічної конференції «Проблеми електромагнітної сумісності перспективних безпроводових мереж зв'язку EMC-2020»*. Харків, ХНУРЕ. 2020. С. 95-96.
7. Yeremenko O., Yevdokymenko M., Kuzminykh I., Kruhlova A. Cybersecurity Virtual Laboratory for distance learning. *ACM womENCourage 2020*. P. 1.
8. Персіков М.А., Жерноклеєв В.С., Рибінський В.М. Створення глобальної мережі розумних пристроїв на основі концепції Internet of Everything. *Комп'ютерні та інформаційні системи і технології: III міжн. наук.-техн. конф.: зб. наук. пр.* Харків: ХНУРЕ. 2019. С. 129.
9. Women4Cyber Registry – Database of European women in cybersecurity. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/women4cyber-registry-database-european-women-cybersecurity>.
10. Women in Digital Scoreboard 2020. URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/women-digital-0>
11. Жінки в ІТ: портрет, кар'єра і зарплата. *Developers.org.ua*. URL: <https://dou.ua/lenta/articles/it-woman-2020>
12. Towards an equal future: reimagining girls' education through STEM. *UNICEF, 2020*. 36 p.
13. A New Era for Girls: Taking stock of 25 years of progress, *United Nations Children's Fund, Plan International, UN Women, UNICEF, New York, 2020*.
14. Shernoff D.J., Sinha S., Bressler D.M., Ginsburg L. Assessing teacher education and professional development needs for the implementation of integrated approaches to STEM education. *International Journal of STEM Education*, 4(1), 2017. P. 1-16. DOI: <https://doi.org/10.1186/s40594-017-0068-1>
15. Digital Literacy for Children: Exploring definitions and frameworks (Scoping Paper No. 01), *United Nations Children's Fund, UNICEF, New York, 2019*.
16. Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 р. 2015. 38 p.
17. Про схвалення Концепції розвитку природничо-математичної освіти (STEM-освіти): Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 960-р

**СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
ТА ФЕНОМЕН ОДИНОКОГО БАТЬКІВСТВА В УКРАЇНІ:
МІФИ, СТЕРЕОТИПИ, УПЕРЕДЖЕННЯ**

Лещенко Є. В.

Наук. керівн.: д-р пед. наук. **Рассказова О. І.**

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради*

У наш час у суспільстві все ще зберігається і репродукується стереотип щодо розподілу обов'язків у сім'ї, згідно якому чоловік заробляє гроші й

оплачує потреби родини, а жінка – має вирішувати побутові питання і займається вихованням дитини. Така модель сім'ї вважається найкращою і єдино можливою для забезпечення повноцінного виховання дитини. Разом з цим, за даними обстежень державної служби статистики, у кожній п'ятій сім'ї України є діти, які не мають одного чи обох батьків, при чому 92,2 % одиноких батьків складають одинокі матері і всього 7,8 % складають одинокі татусі [1]. Це багато у чому пояснюється дією в українському суспільстві зазначеного стереотипу, згідно якому чоловіки вважаються нездатними до виховної діяльності, і опосередковано свідчить про те, що, як би татко не хотів щоб малюка залишили з ним, в більшості випадків дитину все ще залишають з матір'ю.

Виходячи з необхідності ґрунтовного вивчення причин та наслідків стереотипного ставлення українського суспільства до питань розподілу виховних функцій в родині, **метою** нашого дослідження визначено вивчення того, наскільки поширеними залишаються міфи та стереотипи, пов'язані із сімейним вихованням та феноменом одинокого батьківства серед населення України у віці від 18 до 75 років.

Очевидно, що дослідження міфів, стереотипів, упереджень щодо сімейного виховання дітей та феномену одинокого батьківства в Україні вимагає застосування певного діагностичного інструментарію, який дозволяє виявити і пояснити коріння поширення та стійкості гендерних стереотипів у суспільстві. У якості такого **діагностичного інструментарію** нами було обрано авторську онлайн-анкету, яка містить низку поширених стереотипних тверджень, з якими опитувальні можуть погоджуватися або ні [2].

Посилаючись на статистику зарубіжних країн, відзначимо, що в країнах світу кількість татусів, які піклуються про своїх дітей на багато більша та постійно зростає. Сьогодні чоловіки в США приділяють на 4,4 години більше дітям та на 4,6 години хатнім справам, ніж це робили чоловіки у 1965-му році. За твердженням професора соціології з Корнелльського університету П. Ішизука, «інтенсивне батьківство вимагає значної кількості часу та грошей» [3], така ситуація спостерігається не лише в США, батьки в усіх розвинених країнах світу витрачають на виховання дітей помітно більше часу, ніж раніше [3]. Важливу роль в цих змінах відіграє ідея, що час, проведений з батьками, має важливе значення для когнітивного і поведінкового розвитку дитини, а

також для її успішності в навчанні. Як описано в книжці Р. М. Акості та М. Хатчісон «Найщасливіші діти у світі», в Нідерландах – країні, яка завжди була відома непримусовим підходом до виховання дітей, батьки дають своїм дітям багато свободи; співпраця з батьками та робота в команді є важливішими умовами досягнення успішності дитини в сфері освіти [4]. Світовий досвід свідчить, що взаємодія з батьками та іншими членами родини є однаково важливою для кожної дитини раннього віку, а її якість та інтенсивність безпосередньо не залежить від статі члена родини.

Натомість в Україні, відповідно до дослідження Українського центру соціальних реформ, 36 % чоловіків вважають, що вони не здатні піклуватися про немовля. Понад половини, 63 %, думають, що купання, зміна підгузків та годування дитини є обов'язками виключно матерів. І лише трохи більше половини опитаних чоловіків вірять, що домашні обов'язки мають порівну ділитися між чоловіком та жінкою [5].

Традиційно в українському суспільстві панує думка, що мати здійснює більш важливу функцію у вихованні немовля. Натомість, батькові відведена не така суттєва роль у вихованні та розвитку дитини. Прогресивні погляди вчених свідчать, що такий стереотип є помилковим і шкодить повноцінному розвитку дитини. У своїй книзі «Чи важливий батько?» («Do Fathers Matter») відомий журналіст П. Реберн наводить погляди психологів, біологів та соціологів, які стверджують, що батько не менш важливий на всіх етапах життя дитини, від зачаття до дорослішання [6]. Очевидно, що у сучасному суспільстві роль батька не має обмежуватися тим, що треба заробити гроші й оплатити рахунки. Залучений до виховання батько може зробити значний внесок у соціальний, когнітивний та емоційний розвиток своєї дитини.

За даними психолого-педагогічних досліджень А. Мудрик, А. Антонова, Н. Кузнецової, не лише мама, але й тато, впливають на життя, розвиток характеру дитини, а також на її вподобання, смаки [7]. Любов та опіка татусів формують із малечі дорослих, впевнених у собі людей, які відчують захист.

«У нас є досить вагомі докази того, тепле батьківське виховання в дитинстві, навіть через 40-50 років дійсно впливає на різні аспекти розквіту, такі як щастя, самосприйняття та соціальні відносини. Ефект люблячих батьків був більш впливовим в цих аспектах, ніж в формуванні життєвої цілі. При цьому батьківське тепло привело до зниження ризику депресії, занепокоєння і

вживання наркотиків» – стверджує вчений зі Сполучених Штатів Америки Т. В. Віл, ґрунтуючись на результатах дослідження питань впливу батьківських почуттів на успіх дитини [8].

У суспільстві часто обговорюють проблеми, з якими зіштовхуються матері при вихованні дітей, але не можна забувати про ту найважливішу роль, яку відіграють батьки незалежно від статі в житті й вихованні дитини.

Наука довго ігнорувала явище свідомого татівства, не досліджувала психологічні та соціально-педагогічні зміни, які відбуваються з чоловіками, коли у них народжуються діти. При цьому проводилася значна кількість досліджень на тему впливу на організм жінки зачаття, вагітності, визначаються етапи та найбільш сприятливі умови для формування материнської сфери. При цьому донедавна не було досліджено, що ж відчуває тато із появою дитини, чи робить ця подія його щасливим, чи чоловіки здатні усвідомлено хотіти дітей, і якщо так, то за яких умов ця потреба виявляється [9]. Це свідчить про глибоко вкорінений у свідомість суспільства стереотип про відстороненість батька від подій, пов'язаних із народженням та раннім досвідом виховання дітей, що відображений навіть у становленні тих чи інших наукових напрямів.

Одне з головних емоційних переживань для татів, що детермінується нав'язаним суспільством стереотипним сприйняттям своєї ролі у родині як пасивного спостерігача – це визнання того, що дитина міцніше прив'язана до матері. В перший рік життя більша прихильність дитини може дійсно сформуватися у зв'язку з грудним вигодовуванням та традиційним для нашої ментальності вибором матері як провідного суб'єкта піклування, що перебуває у відпустці з догляду за дитиною [11]. Натомість, при традиційному розподілі сімейних обов'язків тато, як правило, цілий день проводить на роботі, поки мама цілодобово перебуває з малюком. Очевидно, що стереотипним є пояснення такої прихильності природним призначенням жінки, її ментальним зв'язком із дитиною тощо. Дослідженнями вчених, зокрема педіатра з Гарвардського університету Т. Беррі Брайзелтона [11] доведено, що дитина є більш прихильною до того з батьків, який / яка проводить з нею більше часу, доглядає її, годує. Якщо це робить батько малюк орієнтується на нього, а якщо обидва батьки беруть паритетну участь у піклуванні про дитину, вона не виокремлює когось з них.

Часто вважається, що на формування батьківської сфери у чоловіків величезний вплив має його зв'язок з матір'ю дитини та ситуація в родині. Очевидно, що чим кращі ці стосунки, тим сильніше чоловік буде залучений у роль батька. Якщо після народження малюка спілкування чоловіка з дружиною стало напруженим або трапляються часті конфлікти, важливо розуміти, що багато пар проходять через це. Жінка має бути готова до того, що можливе роздратування тата – це становлення його як батька, а ще йому потрібен якийсь час на адаптацію. На щастя, більшість успішно переживають подібну сімейну кризу [10]. Аналізуючи такі твердження, бачимо, що розглядаючи феномен татівства у цьому аспекті, усю відповідальність за успішність чоловіка у ролі батька, вчені покладають на матір дитини. Тобто у такому ракурсі батько знову позбавляється суб'єктності у сфері стосунків з власною дитиною.

Ми розділяємо погляди дослідників, що сьогодні модель сім'ї стає егалітарною, а вихованням дитини мають займатися обоє батьків рівною мірою. Проте, навіть у такому формулюванні при визначенні ролі батьків у вихованні дитини вчені спираються на стереотипні погляди на виховний потенціал матерів і татусів. Так, часто стверджується, що батько і мати дають дитині різні емоції та почуття – від мами малюк отримує любов, ніжність і турботу, а від батька – впевненість, стабільність і захист. Наголошується, що батько і мати по-різному впливають на дитину й по-різному її виховують, тож якщо малюк отримає замало уваги з боку одного з батьків, він недоотримає якихось знань і навичок, необхідних для формування повноцінної особистості. Саме на цій основі, на думку науковців, і ґрунтується твердження, що роль батька у вихованні дитини недооцінювати не можна [11].

Сьогодні така сімейна модель розподілу виховних обов'язків сприймається у світі як надто стереотипна та у соціальному плані не справедлива, але для більшості українського суспільства вона залишається дуже важливою і єдино правильною. За результатами проведеного нами опитування серед 21 респондента /-ки всі на 100% опитаних були згодні з тим, що внесок батька у виховання дитини так само є дуже вагомим, як і участь у цьому процесі матері. Проте, така єдність думок наштовхує на думку, що підґрунтям для такого твердження є не розуміння паритетності виховних ролей у родині, а поширеність стереотипу про виховну неспроможність і неповноцінність сімей, де дитину виховує один з батьків. Дійсно, популярним у

громаді залишається твердження, що якою супервумен не вважала б себе матуся, вона нізащо не зможе дати дитині те, що за своєю природою має дати їй татко (76% опитаних згодні з цим твердженням і 19% – його спростовують). Тоді, як 4% опитаних вважають що «дитина буде брати те що їй потрібно від інших людей чоловічої статі».

Доволі поширеним серед опитаних виявився стереотип, що для дитини батько – це лідер – взірць, який дитина буде намагатися наслідувати. Ця теза здалася коректною 61,8% опитаних, 19% – з нею не погодилися і 19,2% – висловили свою думку якою вони і згодні з цим твердженням і ні. Батько – це вчитель, що познайомить дитину зі світом – вважають 51,1% респондентів, 33,3% – спростовують це твердження, 9,6%- вважають, що і батько і мати мають вплив на дитину. Батько як захисник – еталон мужності, сили та сміливості сприймається 71,4% опитаних, 19% не згодні з цим твердженням, а 9,6% вважають, що бувають різні татусі, які можуть бути не тільки таким взірцем для дитини, а й навпаки.

Деякі респонденти та респондентки (9,5%) вважають, що тільки батько зможе правильно сформулювати й розвинути в дитині такі якості, як цілеспрямованість і здатність опиратися чужому тискові за будь-яких життєвих обставин. Тобто саме для цього він має брати активну участь у вихованні дитини від несвідомого віку й допоки дитина не стане дорослою. Відповідно бачимо, як цілком вірно визначене завдання батька – бути присутнім в житті свого малюка з перших днів його життя, ставати кращим задля нього та своїм прикладом закладати цеглинка його особистості – отримує у суспільній свідомості іншу конотацію, пов'язану з накладанням на чоловіка, окрім численних стереотипних функцій (бути годувальником, відповідати за родину, захищати і берегти тощо), ще одну – бути взірцем для наслідування. Відзначимо, що саме такий погляд на виховну роль тата часто й зумовлює намагання чоловіка триматися осторонь від виховного процесу, бути на дистанції від дитини щоб не було помітно недосконалостей особистості, які є у будь-кого.

Проаналізуємо також вітчизняний контекст твердження про важливість участі батька у вихованні дітей. Теоретично майже ніхто з респондентів не заперечує, що внесок батька у виховання дитини так само є дуже вагомим, як і участь у цьому процесі матері. 76,2 % опитаних стверджують, що матерям-

одиначкам важко виховувати дітей самостійно, без чоловічої підтримки, але вони повинні набратися терпіння і створити у своїй сім'ї гармонійну і спокійну атмосферу. 66,7% респондентів і респонденток погоджуються, що слушною порадою такій жінці є позбутися негативних думок із приводу відсутності чоловіка і скерувати всі свої сили та енергію на виховання дитини. У популярних джерелах інформації, які поширюють такі стереотипи підкреслюється, що ця задача є нелегкою і в ній є кілька моментів, які залежать від статі дитини. Для хлопчиків батько є головним орієнтиром у житті. Його відсутність формує у малюка надмірну залежність від матері [10].

З твердженням про залежність успішності виховання дитини у родині батьків-одинаків від статі дитини погоджується тільки 14,3% опитаних.

Деякі опитані (42,9%) погоджуються з положенням, що жінка може навчити сина бути ніжним, відданим, добрим і щирим, але вона не може стати для нього прикладом мужності, стійкості та емоційної стабільності. 19% респондентів і респонденток вважають, що без батька хлопчик може вирости інфантильним, він не буде знати, як захистити себе і свою сім'ю, не зможе контролювати свої емоції в скрутних ситуаціях.

Поширеними в українському суспільстві (85,7%) є уявлення, що одинока мати повинна допомогти малюкові знайти орієнтир, який буде прикладом мужності і цілеспрямованості. Це може бути дідусь або старший брат, а найкраще віддати малюка до спортивної секції, де тренером є чоловік. Вважається також, що жінка має з раннього віку мотивувати сина для допомоги по дому, але підстави для цієї мотивації, на думку багатьох опитаних (90%) є доволі стереотипними щодо ролі чоловіка – заохочувати самостійність дитини і прагнення захистити маму.

Вважається, що у вихованні дівчат проблем у матерів-одиначок менше, адже в них у житті є мама – приклад для наслідування. Дочка швидко може навчитися доброти, чуйності та інших жіночих якостей. З цими твердженнями погоджується 23,8%. Насправді ж можемо впевнено спростувати це переконання, бо відомо, що ставленню до оточуючих і соціальним навичкам дитина навчається від близького дорослого, який найкраще володіє такими навичками, і це не залежить прямо від статі людини.

В ході опитування було підтверджено, що поширеною у суспільстві є думка, що проблеми поведінки вірогідніше можуть з'явитися у дівчини, яку

виховує одинока мати, у підлітковому віці, коли почнеться статеве дозрівання і потяг до протилежної статі. Якщо дівчинка виховувалася без тата, то вона навряд чи розуміє чоловічу логіку, і навіть щирі почуття однолітків для неї будуть загадкою. Тому, як вважають опитані (38,1%), мамі варто подумати про пошук чоловіка, який полюбить не тільки її, але й маленьку дочку. 50% опитаних підтверджують, що чим більше часу і турботи новий тато буде приділяти дитині, що підростає, тим ближче і дорожче він стане для неї. Хоча очевидно, що якість виховного впливу залежить не лише від кількості часу проведеного з дитиною.

Ще одним поширеним стереотипом в українському суспільстві є уявлення, що сьогодні роль батька у вихованні дітей передбачає усвідомлену жертвовність, коли замість походу на риболовлю, ви везете свою дитину на тренування або дитячий ранок (погоджуються 10% опитаних). Насправді народження дитини не означає, що, ставши татом, чоловіку доводиться повністю змінити своє життя. Татам варто знати, що хороший батько – це їх усвідомлений вибір, тобто у кожного чоловіка є всі шанси зробити його.

Завдяки продуктивному спілкуванню з батьками у дитини розвиваються критичне мислення, мотивація, соціальні навички, самостійність і незалежність. Діти у колі близьких дорослих людей виростають більш чуйними, мають кращі стосунки в соціумі й набагато ефективніше справляються зі стресами й розчаруваннями.

Виходячи з вище сказаного, можна зробити висновок, що сьогодні вихованням дитини можуть займатися і тато і мама, розподіляючи обов'язки рівноцінно. Так само дитина може виховуватися виховується одним із батьків. Важливо при розподілі сімейних обов'язків щодо виховання дитини спиратися не на застарілі стереотипи і міфи, а на той факт, що і мама, і тато здатні виховувати дитину, роблячи неоціненний внесок у її розвиток.

Література:

1. Яка роль батька у вихованні дитини та чому це так важливо. *Твоя Сім'я*. 2019. URL: <https://tvoya7ya.com/rol-batka-u-vykhovanni-dytyny/>.
2. Лещенко Є. В. Ставлення до сімейного виховання дітей та феномену одинокого батьківства в Україні: анкета. 2021. URL: https://docs.google.com/forms/d/1stuV76yP-15jle0wmmH1vus8IKiwFHU40FFHY--lvPw/viewform?gxids=7628&edit_requested=true.

3. День батька: Як американські чоловіки стали більш активними татами і що це дало? *Голос Америки*. 2020. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/den-batka-usa-/5466205.html>.
4. Чому американський стиль виховання стає дедалі популярнішим. *BBC NEWS*. 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-51662641>.
5. Роль батька: факти, яких ми не знали. *Видавництво Старого Лева*. 2017. URL: <https://starylev.com.ua/club/article/rol-batka-fakty-yakuh-my-ne-znaly>.
6. Кравченко Т. В., Трубавіна І. М. Допомога батькам у вихованні дітей : методичні рекомендації для соціальних працівників. К. : Дежсоцслужба, 2019. 100 с.
7. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. К. : Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2015. 96 с.
8. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку: тематична Державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2016 року. Київ, 2017.
9. Експерт Н. В. Роль батька у вихованні дитини. *Nestlé Baby&Me Експерт*. 2018. URL: <https://www.nestlebaby.com.ua/ua/suchasny-tato-rol-pershi-roky-zhyttya#>.
10. Психологічна роль батька у вихованні дитини. 2018. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/6866-psihologichna-rol-batka-u-vihovanni-ditin>.
11. Батько – це чоловік моєї мами. 2018. URL: https://smartum.com.ua/about_us/blog/vospitanie-detej/otets-eto-muzh-moej-mamy/.
12. Роль батька у вихованні дитини: що люблячий тато повинен дати синові та доньці. *Шляхта не працює*. 2016. URL: <https://shlyahhta.com.ua/rol-batka-u-vykhovanni-dytyny-shcho-liubliachyitato-povnyen-daty-synovi-ta-dontsi/>.

ВПЛИВ COVID-19 НА РИНОК ПРАЦІ В ХАРКОВІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР

Литвин А. А.

Наук. керівн.: *д-р наук з держ. упр., проф. Сичова В. В.*
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

В умовах пандемії COVID-19 в Україні, як і в усьому світі, постраждала економіка. Запроваджені карантинні обмеження стосувалися зупинення діяльності окремих галузей економіки, що мало своїм наслідком зниження ВВП, зростання рівня безробіття, скорочення кількості робочих місць та інше. Наслідки пандемії мають непропорційний вплив на жінок, у порівнянні з чоловіками, зокрема у сфері трудових відносин. Через те, що криза коронавірусу матиме довгостроковий ефект, важливо з'ясувати, як пандемія